

John Dewey: Okul, Toplum ve Eğitim*

John Dewey: School, Society and Education

Prof. Dr. Kıymet Selvi - Belgin Sönmez - Okt. Fatma Özüdoğru

Öz

John Dewey 1859-1952 yılları arasında yaşamış, bir filozof, toplum bilimci ve eğitimcidir. Toplum bilimi ve felsefe bağlamında çok geniş bir yelpazede demokrasi, sosyal psikoloji, ahlak, eğitim, siyaset, mantık, epistemoloji, din, doğa gibi pek çok alanla ilgili görüşler belirtmiştir. Dewey eğitim felsefesinin kuramsal boyutunu oluşturan ve faydacı felsefeye dayanan ilerlemecilik, yeniden kurmacılık ve yapılandırmacılık akımlarını demokrasi ve demokratik ilkelerle birlikte tartışmıştır. Dewey bu akımlara bağlı olarak bir eğitim teorisi oluşturmuş ve bu görüşlerini özellikle eğitim alanında uygulamaya koymuştur. Bu çalışmada eğitim alanında önemli yaklaşımlar öne süren Dewey'nin eğitim felsefesi okul, toplum ve eğitim anlayışı açısından incelenmiş ve günümüzde de güncel olan bu görüşleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla okulun rolü, toplumsal liderliği, iş, aile, sosyal ve fiziksel çevre bağlantısı açısından tartışılmıştır. Ayrıca Dewey'nin eğitim anlayışının Türkiye'de oluşturulmuş olan Köy Enstitüleri ile olan ilişkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dewey, Etkin Öğrenme, Köy Enstitüleri, Yapılandırmacılık, Demokratik Eğitim

Abstract

John Dewey was a philosopher, sociologist and educator who lived between 1859 and 1952. He discussed various topics including democracy, social psychology, ethics, education, politics, logic, epistemology, religion and

nature within the context of sociology and philosophy. Dewey discussed progressivism, reconstructionism and constructivism, which depend on the idea of pragmatism and form the theoretical side of his philosophy of education, with democracy and democratic principles. Based upon these ideas, he developed an educational theory and put them into practice, predominantly in the field of education. In this study, Dewey's education philosophy is analyzed in terms of school, society and education, and it aims to introduce the connections in his views, which are still popular today. For this purpose, school's roles in connection with societal leadership, work, family, social and physical environment were discussed. Moreover, the relation between Dewey's views of education and Village Institutes were analyzed.

Keywords: Dewey, Active Learning, Village Institutes, Constructivism, Democratic Education

Giriş

John Dewey 1859-1952 yılları arasında yaşamış çok yönlü bir düşünür, araştırmacı ve aynı zamanda çok etkili bir eğitim reformcusudur. Dewey, toplum bilimi ve felsefe bağlamında çok geniş bir yelpazede demokrasi, sosyal psikoloji, ahlak, siyaset, mantık, epistemoloji, din, doğa ve eğitim gibi pek çok alanla ilgili görüşlerini sistematik biçimde açıklamıştır (Mayer, 1992, s.82). Dewey faydacı felsefeye dayanan iler-

Prof. Dr. Kıymet Selvi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, kselvi59@gmail.com
Belgin Sönmez, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi, bc0581@hotmail.com
Okt. Fatma Özüdoğru, Uşak Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, fatma2006metu@hotmail.com

* Bu çalışma 1. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

lemecilik, yeniden kurmacılık ve yapılandırmacılık akımlarına dayalı olarak geliştirdiği eğitim felsefesini demokrasi ve demokratik ilkelerle birlikte tartışmıştır. Dewey bu akımlara dayalı olarak geliştirdiği felsefesini temel alan bir eğitim kuramı oluşturmuş ve özellikle eğitim alanında uygulamaları etkileyen tartışmalar yapmıştır. Eğitim, demokrasi, özgürlük gibi konularda etkili görüşler öne süren Dewey, bu görüşlerini eğitim alanında uygulamaya koyarak okulun eğitim aracılığı ile birey ve toplumu geliştirme işlevini derinlemesine analiz etmiştir.

Felsefi görüşlerini ağırlıklı olarak faydacılık (pragmatizm) ve deneycilik (experimentalizm) düşüncesine dayandıran Dewey'nin eğitim anlayışında, bu iki akımın etkisi açıkça görülmektedir. Dewey geleneksel olan ne varsa pek çoğunu reddetmiş ya da onları yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir (Talissee, 2000, s.1). Dewey, felsefesinde faydacı ve deneyci düşünce ekseninde geleneksel radikal görüşlere karşı çıkmış; ancak yıkıcı bir karşı çıkış yerine birbiriyle çatışan düşünceler arasında bir köprü işlevi gerçekleştirecek yeni bir sentez yapmaya çalışmıştır. Dewey, sosyal düzene uygun, bireyin ve toplumsallığın gözetildiği bir eğitim modeli geliştirme çabalarının sonucunda bilimsel, sosyal ve siyasal gelişmelere uygun bir kuram olduğunu düşündüğü demokratik eğitim kuramını ortaya koymuştur. Demokratik eğitim aslında Dewey'nin doğrudan isimlendirdiği bir kavram olmamakla birlikte, demokrasinin, onun felsefesinin ve eğitim düşüncesinin neredeyse tamamını kapsayan bir düşünce olması bakımından bu şekilde bir nitelendirme yapılmıştır. Ayrıca, öğrenci merkezli eğitim anlayışı ve onun kapsamında eğitimin yöntem ve içeriğini belirleyen işlevselci psikoloji ile desteklenen etkin öğrenme yaklaşımı ve yaratıcı problem çözme yöntemi, Dewey'nin demokrasi düşüncesi doğrultusunda şekillenmiştir. Bu çalışmada, eğitim alanında önemli yaklaşımlar öne süren John Dewey'nin felsefesi ve eğitim anlayışı okul, toplum ve eğitim açısından incelenmiş ve günümüzde hala güncel olan bu görüşleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla okulun rolü, toplumsal liderliği, iş, aile, sosyal ve fiziksel çevre bağlantısı açısından tartışılmıştır. Ayrıca Dewey'nin eğitim anlayışının Türkiye'de oluşturulmuş olan Köy Enstitüleri ile olan ilişkisi incelenmiştir.

John Dewey'nin Okul, Toplum ve Eğitim ile İlgili Görüşleri

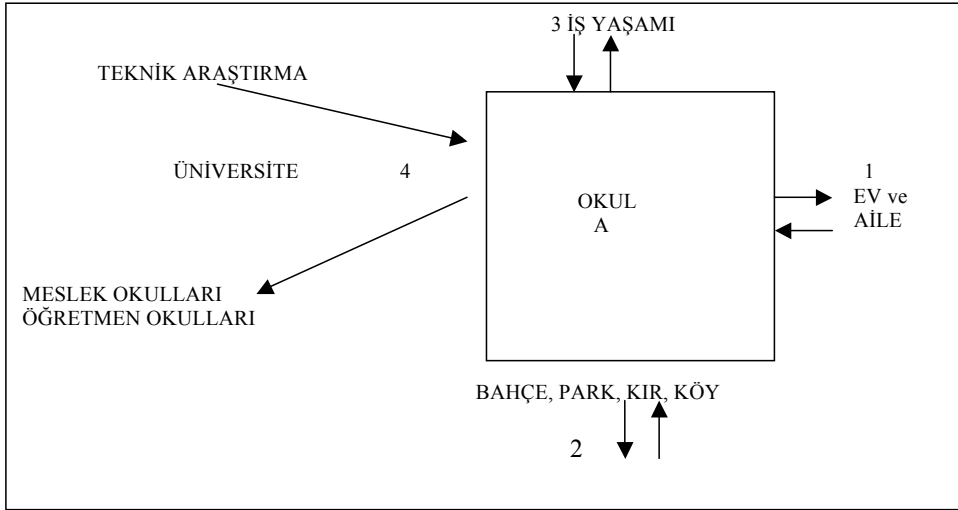
Dewey'e göre felsefenin görevi mutlak doğruları bulmak ve tanımlamak değildir. Felsefenin bilgiyi arama yöntemi, bilim gibi deneyci olmalıdır. Felsefe insan yaşamının farklı yönleri arasındaki ilişkileri araştırmalı ve en önemli toplumsal sorunlarla ilgilenmelidir. Onun faydacılık anlayışına göre değerler ve ahlaki ilkeler kişinin deneyimine, topluma ve toplumun kültürel özelliklerine göre değişmektedir. Bu bağlamda Dewey eğitimle ilgili çeşitli ülkelerde yaptığı inceleme sonucu hazırladığı raporlarda her ülkenin kendi aydınları, öğretmen ve eğitimcilerinin görüşlerine başvurularak kendi eğitim sistemlerini yapılandırmaları üzerinde ısrarla durmaktadır. Dewey'nin, ülkelerin kendi toplumsal beklentileri, ihtiyaçları, kültürleri ve metafizikleri doğrultusunda bir eğitim anlayışı geliştirmeleri gerektiği görüşünü sürekli olarak vurguladığı görülmektedir. Eğitim sosyal bir süreç, okul ise deneysel öğrenme için en uygun çevre, diğer bir deyişle demokratik özgür bir toplumdur. Dewey'e göre etkili eğitim, araştırma özgürlüğünün olduğu demokratik ortamda gerçekleşebilir. Bu nedenle, okullarda demokratik öğrenme ortamı oluşturmak için laboratuvar okullara ihtiyaç bulunmaktadır (Westbrook,1993, s.283). Dewey okul, toplum ve eğitim ile ilgili görüşlerini eğitimde uygulamak, kendi savunduğu laboratuvar okul fikrini test etmek ve görüşlerini uygulama ortamından elde ettiği sonuçlara dayalı olarak geliştirmek amacıyla 1896 yılında Chicago Üniversitesinde bir uygulama (laboratuvar) okulu kurmuştur.

Dewey laboratuvar okulu, deneycilik felsefesi ve eğitim kuramları doğrultusunda kurulmuş deneysel bir okuldur. Bu okulda öğretim yöntemi olarak oyun, araştırma, doğa araştırması ve kendini ifade gibi etkinliklere yer verilmiştir. Dewey'e göre bu etkinlikler, öğreneni uyaracak ve ona önceki yaşantılarını hatırlatacak şekilde düzenlenmelidir. Bunun için de okul, küçük bir toplum modeli haline getirilmelidir. Böylece, hem öğrencilerin bireysel eğilimleri yönlendirilmekte hem de daha geniş toplumsal eylem deneyimleri oluşturmalarına yardımcı olunmaktadır. Dewey'nin kurmuş olduğu laboratuvar okulunun en temel özelliği, okulun bir laboratuvar özelliği taşımasıdır (Power, 1982, s.101-102). Nasıl ki biyoloji, fizik veya kimya laboratuvarlarında o alanlarla ilgili çalışmalar yapılıyorsa, eğitimle ilgili olarak kurulan

bu laboratuarda da eğitim üzerine çalışmalar yapılacaktır. Bu okul, bir laboratuvar olarak eğitim alanı ile ilgili kuram ve ilkeleri araştırmak, tanımlamak, eleştirmek, olay ve ilkelerin özel bir biçimde kısa açıklamalarını yapmak gibi amaçları gerçekleştirmek üzere kurulmuştur.

Dewey, laboratuvar okullarının geleneksel okul anlayışından farklı olduğunu vurgulamış ve okulun sosyal yaşamı sürdüren bir kurum olarak doğal ve sosyal çevrenin merkezinde olması gerektiğini savunmuştur (Dewey, 1907, s.87). Dewey'e göre okul gerçek yaşamla etkileşimini ve bağıni hiçbir zaman koparmalıdır. Okul, toplumun tüm kesimleriyle etkileşim içinde olmalı ve ortak ilgiler geliştirerek bu etkileşimi

daha güçlü duruma getirmelidir. Okul, toplumu yönlendiren ve onu geliştiren demokratik bir kurum haline gelmelidir. Diğer bir deyişle demokratik toplumun temel dinamiği demokratik bir eğitimidir, demokratik eğitimin temel kurumu da okuldur. Bu nedenle, demokratik eğitim düşüncesine göre toplumun merkezinde okul yani eğitim, eğitimin merkezinde de öğrenci bulunmaktadır. Dewey bu düşüncesiyle, bireyden topluma demokrasinin benimsenmesini, bir geri bildirim olarak da, toplumsal bütünlük ve insanca yaşamının sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede Çizelge 1'de görüldüğü gibi Dewey, okul-toplum etkileşimini ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik bir yapı ileri sürmektedir.

Çizelge 1. Dewey'nin Okul –Toplum İlişkisi (Dewey, 1907, s.87).

Çizelge 1 incelendiğinde açıkça görüleceği gibi Dewey, okula sosyal yaşamın bütününe kapsayan geniş bir çerçeveden bakılması gerektiğini belirtmektedir. Dewey bu görüşlerini Çizelge 1'de görülen diyagramda, okul (A), bir bütün olarak bireyin içinde yaşadığı toplumun merkezinde yer almaktadır. Okul ve okul çevresinde yer alan tüm kurumlar ile iki yönle okula karşılıklı etkileşimler gösterilmektedir. Çizelge 1'de 1 ile ifade edilen Ev ve Aile karşılıklı iki ok, ev ve okul yaşamı arasındaki fikirlerin, materyallerin ve etkinin serbest karşılıklı bir etkileşimini göstermektedir. 2 ile ifade edilen bahçe, park, kır ve köy ile okul çevre etkileşimini, okulun doğal çevre ile ve sosyal ortam arasındaki ilişkisini göstermektedir. Buna göre

okul, sosyal ve doğal çevrenin ortasına inşa edilmesi ve bahçe, park ve kırsal alanlarla irtibatını sürekli kılmalı ve böylece sosyal yaşamının doğal çevre ile ilişkisini sağlamlaştırmalı, böylece öğrenciler doğaya yönelmelidir. Bu yolla doğanın gerçekliğinin ve gücünün keşfedilmesine olanak sağlanmalıdır. İş Yaşamı ve Okul arasındaki ilişki 3 numara ile gösterilmiş olup okul ve iş yaşamı arasında okul ve iş yaşamının ihtiyaç duyduğu endüstriyel güç için özgür hareket serbestliğini ve ilişkisini vurgulamaktadır. 4 numara ile ifade edilmiş olan üniversite bünyesinde laboratuvar, kütüphane ve müzeler aracılığıyla gerçekleştirilen teknik araştırma sonuçlarının okula, okul aracılığıyla da öğretmenlere yansıtılması beklenmektedir.

Dewey, toplumun tüm kurumlarının okul ile etkin bir etkileşim içerisinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Dewey'e göre, okul ve iş yaşamı arasında organik bir bağlantı olması gerekir; ancak bağlantı okulun çocuğu herhangi özel bir mesleğe hazırlaması biçiminde değil, çocuğun gündelik yaşamı ile onun iş çevresinin doğal bir bağlantısı şeklinde olmalıdır. Bu organik bağlantı, çocuğun ev ve doğal çevresiyle de aynı şekilde olmalıdır. Okulun işlevi ise bu bağlantıları özgürleştirmek, aydınlatmak ve derinleştirmektir (Dewey,1907, s. 90-91). Okul toplumun bir aynası olmalı, derslikler gerçek yaşamın araştırılmasında ve problemlerin çözümünde birer laboratuvar işlevi görmelidir. Bu şekilde yapılandırılmış bir okul ortamı, gerçek yaşamı aratmayacak; böylece ona ait problemlerin çözümü okul sıralarında başlayan bir süreç olarak yaşam boyu devam edecektir. Yapılandırılmış okul ortamı ile toplumun yapılandırılması, demokratik problem çözme becerisinin kazandırılması ve de toplum genelinde demokratik düşüncenin yaygınlaşması sağlanmış olacaktır.

Dewey'nin demokratik eğitim ve okul yapısındaki değişiklik konusundaki görüş ve idealleri kendi ülkesiyle sınırlı kalmamış; 1920'lerde Çin, Meksika, Japonya, Türkiye ve Rusya gibi modernleşen ve eğitim altyapılarını oluşturmaya çalışan ülkeleri ziyaret ederek bu ülkelerin eğitimde değişme çabalarına destek vermiştir. Dewey 1924 yazında, iki ay süre için Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelmiş ve Türk eğitim sistemi hakkında görüşlerini ortaya koymuştur. Bu ziyaretin hemen ardından yazdığı raporda köylülerle çiftçilerin ihtiyaçları ayrıca düşünülmeden meydana getirilecek bir eğitim sisteminin kuramsal ve skolastik olacağını ve genç neslin herhangi başka bir meslekte başarılı olmasını sağlamayacağını, dolayısıyla onları köy yaşamından da kolaylıkla uzaklaştıracağını dile getirmiştir. Ayrıca, Türkiye'de ulusal kalkınmanın sağlanması tarımın iyileştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir; dolayısıyla Türk eğitim sistemi için en önemli konunun, Türkiye'nin o günkü koşullarında toplumsal kalkınmayı ve değişimi destekleyecek türden ve daha çok köy yaşamının ihtiyaçlarına göre tasarlanmış ilk ve orta dereceli okulların kurulması olduğunu tespit etmiştir. Dewey, okulun ancak bu şekilde pratik faydalarının herkes tarafından görülebileceğini ve okulda alınan bilginin pratik yaşama uygulanmasını mümkün olabileceğini dile getirmiştir. Köy enstitülerinin kuruluş ve mantığı Dewey'nin bu görüşlerine dayandırılmıştır (Ata, 2001, 203). John Dewey 1945 yılında Türkiye'ye tekrar geldiğinde Hasanoğlu Köy

Enstitüsü'nü inceledikten sonra söylediği, İngiltere ve Amerika'daki konuşmalarında da aynen tekrarladığı "Benim düşlediğim okullar Türkiye'de Köy Enstitüsü olarak kurulmuştur. Tüm Dünyanın bu okulları görüp eğitim sistemini, Türklerin kurduğu bu okulları göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırması isabet olacaktır" şeklinde batı basınında yayınlanan sözleri tarihe geçmiştir (J.Dewey, 21/3/1945 Le Monde Gazetesi; Akt. Öztürk, 2008, s. 82).

Eğitimin sürekli amacı, bugünün içinden kendinde var olan bir gelişme türünü çıkarmak olmalıdır (Dewey, 1922, s.44). Bundan dolayı, okulun amacı öğrencileri yaşama hazırlamak olmamalı, onları bugün içinde yaşadığımız yaşamla bütünleştirmek olmalıdır. Bu kapsamda, okullarda her türlü derse yer verilmelidir. Yaşamda, hangi meslekler varsa, hangi sorunlar bulunuyorsa, tümü okullarda yer almalı ve öğrenci de yaşama gitmelidir. Ancak bu şekilde okul yaşamın doğrudan doğruya kendisi olabilir. Çocuk var olan yaşamın karmaşıklığından dolayı zorlanır ve aklı karışır. Bu yüzden okul yaşamı aşamalı olarak gelişmeli, öncelikle çocuğun ev yaşamından alışkın olduğu aktivitelerle başlamalıdır. Aslında Dewey öğrenen birey açısından radikal yapılandırmacılığı, toplum yaşamı açısından ise sosyal yapılandırmacılığı savunmuştur.

Dewey, çocuğun biyolojik yapısına ve doğasına önem vermiş, onu dışardan zorlamadan, kendi kendisini eğitmesine olanak tanıyacak bir eğitim modeli geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Çocuğun yetişmesinde dış etmenlerden çok, yaradılışına ve kişiliğine göre hareket edilmesi gerektiğini işaret etmiştir. Çocuk, bilgileri doldurma yolu ile değil, kendi öz deneyimleri ve gözlemleri ile kendi kendine oluşturarak öğrenmelidir. Kuşkusuz bu görüşlerinden dolayı Dewey'nin okul ve öğretmene karşı olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Gerçekte Dewey çocuklara bilgi yığın, onları boyun eğici ve edilgen durumda bırakan okul ve öğretmenlerin karşısındadır. Okul topluluğun yaşantısını yansıtan örnek olup etkinlik halinde, sanat, tarih ve bilimin etkisi altında yaşayan, küçük bir topluluktur ve çocuk bu topluluğun bir organıdır (Kansu, 1952, s.267-268). Tüm dersler ve bu derslerin içeriği çocuğa göre olmalıdır. Başka bir deyişle her çocuğun ilgi ve yeteneğine uygun her düzey ve çeşitte dersler bulunmalıdır. Olay, olgu ve sorunlar öğrenciye sunulmalı, onun bunlardan yargılar çıkarması sağlanmalıdır. Eğitimde önemli olan öğrenenlerin neyi düşüneceği değil, nasıl düşüneceğine ilişkin yeterlikler kazandırmaktır.

Dewey eğitimin hem tutucu hem de yeniden inşacı özellikler taşıdığını savunur. Eğitim, yetişkinlerden çocuklara kültürel mirasın geçişini ve böylece kültürel akışı sağladığı için tutucudur. Bu yönüyle eğitim, kültürün ve toplumun devamını sağlayan bir araç, bir süreç işlevi görür. Dewey eğitimin bu tutucu yönüne rağmen, onun daha çok dinamik ve daha genel bir işlevi olduğunu ileri sürer. Dil ve teknoloji gibi kültürel araçlarla bireye, miras aldığı kültürü değiştirme olanakları da sunulmalıdır. Dünyanın sürekli bir değişim içinde olduğunu düşünen Dewey, insan kültürünün de değişmekte olduğuna inanır. Kültürel miras değerli ve değersiz unsurlar içerir. Her toplumun kendi eğitim sisteminde, bu unsurların değerli olanları yer almaktadır (Çakır, 2006, 31).

Okulun üç temel işlevi vardır; kültürel mirası sadeleştirmek, daraltmak ve dengelemek. Okul kültürel mirası sadeleştirerek, daraltarak ve dengeleyerek kültürel mirasın genç kuşaklara aktarılmasını sağlamalıdır (Dewey, 1907, s.90-91). Okulun sadeleştirme işlevinin nedeni, konuları öğrenenin olgunlaşma ve bilinç düzeyine uygun hale getirmektir. Ayrıca okul, kültürel öğeleri insan yaşamını zenginleştirenleri ile sınırlandırmalıdır. Sadeleştirme, onların karmaşıklığından kurtarılıp bireyin olgunluk düzeyine uygun, anlaşılabilir düzeye indirilerek programa dâhil edilmesidir. Okul, ayrıca, kültürel mirasın konularını daraltıp, özetleyerek sunmalıdır. Daraltmak, bu da yine aynı ilkedен hareketle ve kültürel öğelerin insan yaşantısını zenginleştirenleri ile sınırlandırılmasıdır. Okulun üçüncü işlevi ise, demokratik bir toplumun gerekliliği olarak dengelemedir. Dengeleme, okul öğrenme alanı olduğu için amaca yönelik amaçlı yaşantıları sağlayacak ve içerisinde bu tür motifleri barındıran kültürel öğelerin seçilmesidir. Toplum pek çok farklı gruplardan oluşur. Çocukların toplumda var olan farklı gruplardaki bireyleri anlayabilmek için yardıma ihtiyaçları vardır. Okul bu yardımı veren, farklı yaşantıları anlayabilen, uyum gösterebilen bireylerin yetiştirildiği bir kurum olmalıdır (Gutek, 2001, s.93). Bu işlemlerden sonra kültürel miras okullarda öğrenicilere öğretilen duruma gelmektedir.

Dewey, demokrasinin bireylerin toplumsal yaşamlarını düzenleyecek olan değerlerin oluşturulmasına katılmaları yoluyla gerçekleşeceğine inanmaktadır. Bu ise her şeyden önce toplumsal anlamdaki iyi yaşama dönük sorumlu ve duyarlı bir davranışı gerektirmektedir. Eğitim bu konuda en önemli yardımcıdır. Bilimsel yönetime uygun davranışı bireylere özgü bir

özellik haline getirmede önemli bir işlevi olan eğitim, toplumsal sorunlara duyarlı olan ve bunu da demokratik açıdan katılım kültürü üzerinden gerçekleştirme yolları arayan bireyin yetiştirilmesinde de önemli bir rol oynar (Dewey, 1987, s.26). Bu bağlamda demokrasi, toplumu saran temel denge unsuru olarak tüm sosyal kurumlarıyla, kendi varlığını, gelişimini ve ilerlemesini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için eğitimin içinde de yer almalıdır (Rorty, 2006, s.11). Bu çerçevede demokratik eğitim, hem toplumsal refahın gerçekleştirilmesinde hem de bireylerin potansiyellerini geliştirmede önemli bir araçtır. Demokratik bir toplum açısından, toplumun tüm kurumları eşit güce sahip olmalı ve kendisi de bir sosyal kurum olan eğitimle işbirliği halinde, toplumun bütünlüğünü ve amaçlarını gerçekleştirmek için eşgüdüm içerisinde olmalıdır (Başaran, 1996, s.41).

Demokratik eğitimde okullar, farklı etnik kökene, dine ve ekonomik gelir düzeyine sahip bireyler arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin fırsat ve imkân eşitliği ilkesine dayalı bir yapıya sahip olmalıdır. Bu farklılıkların ortadan kaldırılması ve gerçek anlamda özgürlüğün sağlanması ancak bu sayede gerçekleşebilir. Fırsat ve imkân eşitliği aynı zamanda eğitimin vazgeçilmez en temel ilkesidir (Brubacher, 1962, s.345). Okul farklı sosyal sınıflara mensup bireylere özgür bir ortamda, ortak ilgi alanları geliştirerek, kişisel yeteneklerin önünü açmalı ve öğrenen bireylerin bağımsızlaşmasını sağlamalıdır. Bireyler yeteneklerini herhangi bir endişeden uzak, bağımsız bir şekilde ortaya koyabilecek girişimci bir ruh ve özgüven ortamında öğrenmelerini sürdürmelidir. Birey bu kazanımlara dayalı olarak yaşamın bizzat kendisi olması bakımından okulda ve de yaşamın tüm alanlarında her tür yaşantıya, sosyal eyleme etkin bir şekilde katılarak değişmeye ve dolayısıyla da toplumsal bütünlüğe uyum sağlarlar. Eğer eğitim böyle bir ortamdan yoksun ise bireyler eylemler arasındaki ilişkileri kavramakta güçlük çeker ve bir anlam veremeyerek değişmeye katılımında pasif kalır ve toplumsal çatışmalarla birlikte bir bunalım ortamı meydana gelir (Dewey, 1996, s.97). Eğitim, hem bireylerin hem de toplumun kendini gerçekleştirmesini sağlayacak bir araç olarak her türlü tekdüze yani değişmeyen ideolojiden uzak olmalıdır (Rorty, 2006, s.16).

Bir toplum bugününü ve geleceğini yapılandırırken demokratik bir eğitim düşüncesine ve sistemine sahip olmalıdır. Dewey'nin felsefesinin büyük bir kısmı demokrasi kuramına, eğitim felsefesinin de neredeyse

tümü demokratik eğitim anlayışına dayanmaktadır. Dewey'e göre, demokrasi bir erdem, eğitim de bu erdeme ulaşma sürecidir. "Erdem çocuğa bir takım değerleri aşilayarak değil; iyi huyluluk, nesnellik, hayal gücü, yeni deneyimlere açık olma ve bu deneyimler ışığında düşüncelerini değiştirebilme cesareti teşvik edilerek öğretilir." (Güzey, 2002, s.8). Demokratik eğitimin gereği de budur. Demokratik eğitim, toplumsal değeri ön planda tutarak toplumun tüm bireylerini, tüm farklılıklarına rağmen aynı ortak değer etrafında birleştirir. Dewey için toplumsal değerlerin pratik yönü oldukça önemlidir ve yaşamın içinde bir anlam bulduğu sürece toplum geneli için gerçek birer değer olma özelliği kazanır.

Dewey'e göre eğitim, demokrasinin temel karakteri olan özgürlüğü kendi içinde yaşayarak gerçekleştirecek bir araçtır. Demokratik bir eğitim ortamı, salt siyasal açıdan değil; insan yaşamının tüm alanlarında bireylere özgür düşünme olanağı sağlamalıdır. Her tür ders içi ve dışı etkinliklerin tasarlanması ve düzenlenmesi yine demokratik ilkelere uygun olmalıdır. En önemlisi bireylere demokratik düşünme alışkanlığı kazandırılır ve bu sayede birey özgür olarak temel ilgi ve becerilerini geliştirebilir. Bu durum yaşam boyu devam eden bir süreç olan ve yaşamın bizzat kendisi olan eğitimin temel özelliğini oluşturmaktadır.

Dewey geliştirmiş olduğu okul modelinden sonra öğrenmenin etkililiği üzerine de fikirler ortaya koymuştur. Dewey öğrenci merkezli eğitim anlayışını benimsemiştir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışında program, içerik, ve yöntemi dikkate alarak bireyi küçültülmüş toplum modeli olan okulda, gerçek yaşamdan seçilmiş yaşantılarla, yaşamın bizzat kendisini dikkate alarak eğitir ve yönlendirir. Bu bakımdan eğitim ve toplum hiçbir şekilde birbirinden soyutlanamaz. Eğitimde, merkezde öğrenci olduğundan olaylara seyirci kalmaz, tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi bizzat katılır. Bu da, hem sosyalleşme hem de öğrenme açısından bilimsel olarak ortaya konmuş yöntem ve stratejilerin uygulanma alanı bulduğu bir durumdur. Dewey'nin öğrenci merkezli eğitim modeli, bugün bile oldukça kabul gören bir yaklaşımdır ve bazı farklılıklar olmakla birlikte ortaya konan farklı yaklaşımlarla harmanlanarak uygulanmaktadır.

Dewey (1958) eğitsel amaçlı ve planlı yaşantıların, öğrenmenin yanı sıra bireyin sosyal gelişimini de önemli ölçüde etkileyeceğini savunmaktadır (Gutek,

2001, s. 111-112). En kolay öğrenilen ve en kalıcı olan bilgiler, beş duyu ile doğrudan yaşantıdan edinilmiş ve yaşantıyı en çok değiştiren bilgilerdir. İlgi, öğrenme açısından oldukça önemli bir etkidir ve ilgiye dayalı etkinlik de öğrenmeyi olumlu yönde etkiler. Bir çocuğun karakteri, bilgisi ve becerisi oturduğu yerden edindiği öğrenmelerle gelişmez, bunun için öğrenme etkinliğine öğrencinin fiziksel ve zihinsel katılımı gerekmektedir.

Öğrenme, bireysel deneyimlerle gerçekleşir ve her bir deneyim bir sonraki öğrenme için alt yapı oluşturur. Eğer yaşantı yoksa öğrenme de yoktur; dolayısıyla birikimli bir öğrenme sürecinden söz edilmez. Bu nedenle, yaşamın her alanında olduğu gibi eğitimde de pratik yaşantı ve onu sağlayacak etkinliklere yer verilmelidir. Demokrasi ve Eğitim adlı eserinde, öğrencileri etkin öğrenici durumuna getirmenin üzerinde duran Dewey (1996), öğretmenlerin öğrencileri gerekli deneyimlerin bilgisini depolayıcı olarak görmemeleri gerektiğini işaret ederek, öğrencilere katılarak ve deneyerek öğrenmeleri için gerekli fırsatları sunması gerektiğini belirtmiştir. Kısacası Dewey bilginin hem öğretmen hem de öğrencinin etkin katılımıyla üretilebileceğini düşünmektedir.

Dewey'nin öğrenci merkezli eğitim anlayışında, öğrencinin eğitim-öğretim faaliyetlerine etkin katılımını hedefleyen etkin öğrenme stratejisini 'Nasil Düşünürüz' adlı kitabında ortaya koymuştur. Bu düşünceleri onun yapılandırmacı eğitim felsefesinin ana temasını oluşturmaktadır. Etkin öğrenme stratejisi yaşamın bizzat kendisi olması bakımından eğitimi daha verimli ve gerçekçi bir süreç olarak ortaya koyar. Dewey'nin etkin öğrenme modelinde bilginin hazır biçimde elde edilmesi gibi bir durum söz konusu değildir; birey, kendisine aktarılan bilgileri aynen kabul eden, yönlendirilmeyi ve biçimlendirilmeyi bekleyen değil, bilgiyi yorumlayarak anlamın yaratılması sürecine etkin olarak katılır. Bu süreçte, bilgi insanın psikolojik- zihinsel bir takım çabalar sonucu oluşturduğu bir yapı, öğrenme de bu süreçte edinilen deneyimlerle bu yapının (bilginin) anlamlı kılınmasıdır. Dewey'e (1996, s.182) göre, "Tüm eğitim kuramlarının, öğrencileri araştırma, yorumlama ve analiz etme gibi yollarla öğrenme sürecine etkin katılım yoluyla öğrenmenin gerçekleşmesini sağlaması ve bunları pratik olarak denetleme olanak ve fırsatını sağlayacak biçimde donatılmaları" gerekir. Etkin öğrenmede en önemli nokta, öğrenilecek olan şeyin gerçek yaşamın içinde bir anlam bulmasıdır.

Dewey'e göre etkin öğrenmenin ilk basamağında problem durumunun olması gerektiğini ifade eder. Çünkü problem bir çözüm gerektirir, çözüme yönelik çabalar da insanı araştırmaya, düşünmeye ve üretmeye zorlar. Böylece bilginin yapılandırılmasında ve bilginin üretilmesinde ilk adım atılmış olur. Düşünme başarılı bir eylemi ya da bireyin kendisi ve yaşadığı dünya ile ilgili yeni bir şey öğrenmesini sağlamalıdır (Dewey, 1996, s.172). Bu da ancak, eğitimde, uygun yöntem, ortam, materyal seçimine ve öğretmenin yönlendirmesine bağlı olarak sağlanabilecektir. Etkin öğrenme yaşamboyu öğrenmenin temel özellikleri olan her yerde, her zaman ve her durumda öğrenme anlamına gelmektedir. Etkin öğrenme, aynı zamanda durumsal öğrenme olup bireyin yaşam boyu devam eden tüm öğrenmelerini kapsar.

Dewey'e göre eğitim, problemlere karşı duyarlılığı ve karşısında hayrete düşülen, merak edilen ve bilinmeyenin iç yüzünü araştırmaya yönelik öğrenci ilgisini arttırmalı, zihinde uyanan istençlerin problemin çözümüne yöneltilmesini sağlamalıdır (Dewey, 1957, s.47). Eğitim, öğrencilerin başarı duygusunu, gözlemlenen her olayı ve kullanılan problem çözmeye karşı duyulan ilgiyi artırarak onların başarısını daha da arttıran düşünme, sorgulama, araştırma ve deneye tabi tutma gibi alışkanlıkların geliştirilmesini amaçlamalıdır. Dewey, eğitim ortamında düşünmeyi biçimlendiren yöntemlerin uygulanması gerektiğini dile getirmiş ve bu bağlamda yaratıcı problem çözme yöntemi kavramını ortaya koymuştur. Dewey yaratıcı problem çözme yöntemini beş aşamada açıklamıştır. Bunlar; birinci aşamada, öğrenci gerçek bir yaşantı elde etmek için uygun bir durumda olmalıdır, yani ilişkili bir etkinlik bağlamı olmalı ve öğrenci onunla isteyerek ilgilenmelidir. İkinci aşamada, gerçek bir sorun ortaya çıkmalı ve düşünmeyi harekete geçirmelidir. Üçüncü aşamada, öğrenci sorunu inceleyebilmek için gerekli bilgiye sahip olmalı ve gerekli gözlemleri yapmalıdır. Dördüncü aşamada, öğrenci olası çözümleri düzene koyarak geliştirme sorumluluğunu üstlenmelidir. Beşinci aşamada, öğrenci düşüncelerini pratikte denemek, onun anlamını açıklamak ve onun değerini kendi başına bulmak için olanak ve fırsata sahip olmalıdır (Dewey, 1957, s.48).

Dewey'e göre eğitim demokratik problem çözmenin ilerlemeci görünümü olup demokrasi için vazgeçilmezdir. Eğitim etkiliklerinde bireyler yaratıcı yönlerini açığa çıkartan yansıtıcı düşünceyi gerektiren ortaklaşa eylemlere yönlendirilerek işbirliği ile prob-

lem çözmeyi öğrenmeleri için de eğitimde demokrasi şarttır. Öğrenciler demokratik okullarda eğitilmediği takdirde özgür demokratik katılımı gerektiren problem çözme yeteneklerini de geliştiremezler (Shook, 2003, s.136-137). Demokratik problem çözme, aynı zamanda bilimsel bilginin yapılandırılmasını, üretilmesini sağlayan bir yöntemdir. Dewey, bilgiyi sorun çözücü bir araç olarak görür. Bilgi de bilimsel araştırma mantığı ile oluşturulan bir yapılandırma değildir. Bu bağlamda bilgi, sorunun üzerine yoğunlaşmayla başlayan ve bireyin yaratıcı fonksiyonlarını ön plana çıkartarak deneyimsel eylemlerini sonucu oluşan ve onu ortadan kaldıran bir araçtır (Goldstein, 1984, s.397).

Dewey'e göre yansıtıcı düşünce, insanın şaşkınlık ve şüpheye düşmesi ile başlayan ve arama, araştırma, bulma ve sorgulama ile devam eden bir süreçtir. Bu süreç zorlu olabilir; ancak insanın problemlerinin çözümünü yoluyla yaşamını daha iyi bir şekilde yürütmesi için gereklidir. Çünkü yansıtıcı düşünce, problemlerin kontrolünü ve onların hissedilmesini sağlar. Bu bağlamda eğitimin işlevi de yansıtıcı düşünceyi kültürel öğelerle harmanlayarak yaşamın içinde yer bulmasını sağlamak ve geleneksel düşünce biçimleri arasında ona daha sağlam ve belirgin bir yer vermektir (Sungur,1997, s.83). Dewey, toplumun en önemli gereksiniminin öğrencilere okulda öğrendiklerini yansıtmayı öğretmek olduğunu savunmaktadır. Okulda öğrenilen bilgilerin de toplumun kurallarına ve yaşam biçimine uygun olması gerekir (Ünver, 2003, s.3). Dewey (1997, s.6) yansıtıcı düşünmeyi "Herhangi bir düşünce ya da varsayım şeklindeki bilgilerin, onların vardıkları sonuçları destekleyen delillerin de göz önünde bulundurularak etkin, sürekli ve dikkatli bir şekilde ele alınması" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca yansıtıcı düşünce, eğitimin bizzat kendisi açısından da içeriğin anlamlandırılmasında ve içeriğe ait problemlerin çözümünde etkili bir yöntem olarak önemli bir rol oynar.

Sonuç ve Tartışma

Pragmatik felsefeyi temel alan Dewey demokrasi ve demokratik eğitim kavramlarını salt siyasal açıdan demokrasi kuramından hareketle yapılandırılmış birer kavram olarak ele almamaktadır. Eğitim kuramı, deneysel anlamda bilimsel yöntemle ortaya konulmuş olup demokrasi düşüncesini birey ve toplum bağlamında uygulamaya aktarmak üzere geliştirilmiştir.

Dewey'nin eğitim kuramı ağırlıklı olarak demokrasi kuramına, eğitim felsefesi ise demokratik eğitim kuramına dayandırılmıştır. Bu nedenle, demokratik eğitim teorisi ve felsefe ile ilgili tüm tartışmalar ve açıklamalar kendi içerisinde bütünlük göstermektedir. Dewey demokrasi ve demokratik eğitim düşüncesini temellendirirken özgürlüğü bireysel ve toplumsal açıdan kültürel bir mesele olarak ele almıştır. Demokrasi ve özgürlüğü kültürü ile ilişkilendirilirken demokratik eğitim düşüncesini birey ve toplum açısından aydınlatma sağlamak için tasarlamıştır. Dewey'nin demokratik eğitim teorisinde kuramdan uygulamaya doğru giden bir yapı oluşturulmuş olmasına rağmen daha çok uygulamaya ağırlık verildiği görülmektedir. Eğitim ile ilgili açıklamalarında bireysellik ve toplumsallık arasında denge kurmaya çalışılmıştır. Dewey'e göre birey toplum ile yaşam bulur, toplum da bireylerden oluşur. O halde demokratik eğitim birey ile toplum arasında bir denge kurmalıdır. Bu denge ise Dewey'nin demokratik eğitim modeli olarak ortaya koyduğu öğrenci merkezli eğitim ile sağlanabilir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışına göre birey, küçültülmüş toplum modeli olarak okulda, gerçek yaşamdan seçilmiş yaşantılarla öğrenmelerini sürdürür. Bu nedenle eğitim ve toplum hiçbir şekilde birbirinden soyutlanamaz. Eğitimde öğrenci merkezde olduğundan öğrenciler çevresindeki olaylara seyirci kalmaz; tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi olayların içine ve dolayısıyla yaşama bizzat katılırlar. Bu nedenle, öğretme-öğrenme süreçlerinde öğrencilerin sosyalleşmesi ve kalıcı öğrenmelerin sağlanması amacıyla bilimsel olarak ortaya konmuş yöntem ve stratejilerin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Dewey'nin öğrenci merkezli eğitim kuramı, bugün hala oldukça kabul görmekte ve farklı yaklaşımlarla harmanlanarak uygulanmaktadır. Özellikle Dewey'nin ortaya koyduğu etkin öğrenme stratejisi yaşamın bizzat kendisi olması bakımından eğitimi daha verimli ve gerçekçi bir süreç olması gerektiğinin açık bir kanıtıdır. Çünkü araştırmalar göstermiştir ki yaparak yaşayarak öğrenme öğrenenin davranışlarında daha kalıcı değişikliklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Birey yaşantı yoluyla gündelik yaşamdan seçilmiş problemlere yönelerek, çözüm yolları aramakta ve bu da onun yaratıcılığının ortaya çıkması ve potansiyelini etkili biçimde kullanmasına fırsatlar sunmaktadır. Bu bağlamda Dewey'nin yapılandırıcı yaklaşımında ortaya attığı, etkin öğrenmenin uygulama biçimlerinden biri olan yaratıcı problem çözme yöntemi de demokratik eğitim kuramı ile şekillenen

öğrenci merkezli eğitim uygulamasının işlevsel bir boyutudur. Bu da bireyin gerek okulda gerekse sosyal yaşamda karşılaştığı problemlere demokratik çözümler getirmesi ve böylece bireysel ve toplumsal gelişmenin sağlanmasını desteklemektedir. Yaratıcı problem çözme demokrasinin uygulamaya koyduğu temel yöntemlerden biri olup bireysel ve toplumsal gelişme ve ilerleme için yaşamsal önem taşımaktadır.

Etkin öğrenme eğitimde güncel kavramlar olarak tartışılmaya devam eden esnek, probleme dayalı öğrenme, durumsal öğrenme ve yaşamboyu öğrenme kavramları ile yakından ilişkilidir. Video oyunları, sanal sınıflar ve sanal öğrenme çevresi, çevrimiçi öğrenme gibi uzaktan eğitim uygulamalarını içeren bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak geliştirilmiş olan öğrenmelerin tamamı etkin öğrenme ilkeleri esas alınarak geliştirilmeye çalışılmaktadır. Uzaktan eğitim olanakları kapsamında e-öğrenme ortamlarında öğrenmelerini sürdürecektir olan bireylerin öğrenme sorumlulukları yüz yüze öğrenme-öğretme ortamındaki öğrenme sorumluluklarından daha fazladır. Öğrencilerin kendi öğrenme sorumluluklarını almaları, öğrenme-öğretme süreçlerine kendiliğinden etkin biçimde katılmaları gerekmektedir. Öğrenme-öğretme sürecine katılan bireyler aynı zamanda kendi bilgilerini daha özgürce yapılandırarak öğrenmelerini sürdürmektedirler. Öğrenin öğrenme-öğretme sürecine katılması ve kendi öğrenmelerinden sorumlu olması Dewey'nin etkin öğrenme ilkesinin en önemli özelliğidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile daha demokratik, esnek, eşitlikçi ve öğrenci merkezli öğrenmelere doğru gidilmekte olduğu söylenebilir. Bu da demokratik eğitim teorisinin dayandığı felsefe ile örtüşen bir durum olarak yorumlanabilir.

Dewey'nin etkinlik ilkesinde açıkladığı, öğrenen özelliklerinin tümü bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak tasarlanmış öğretme-öğrenme uygulamaları ile öğrenmelerini sürdürecektir bireyler için de geçerlidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı öğrenmelerde sanal öğrenmelerin merkezi olma özelliğini kazanmaya başlayan okulun, Dewey'nin okula yüklediği toplumun merkezi olma işlevini sürdürmekte olduğu açıkça görülmektedir. Okul bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile eve, iş ortamına ve toplumdaki diğer kurumlara ve tüm bireylere bilginin dağıtım merkezi olma işlevini sürdürmelidir. Özetle eğitim bilimleri ile bilgi ve iletişim teknolo-

jilerindeki gelişmeler Dewey'nin eğitim anlayışının temelini oluşturan demokratik eğitim anlayışı dolayısıyla etkin öğrenme ilkesinin uygulanmasına olanaklar sunmaktadır. Ayrıca okulu hem yüz yüze hem de uzaktan öğrenmeler için etkili bir öğrenme merkezi haline getirmektedir. Okul hem bireysel hem de toplumsal gelişim açısından öğrenme ve bilginin merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Dewey'nin ortaya koymuş olduğu görüşlerin bugün için işlevselliğini koruduğu, hatta çok daha önemli ve geçerli hale geldiği söylenebilir.

Bu çalışmada tartışılan konular ışığında gelecekteki çalışmalara yönelik şu öneriler getirilebilir:

- Dewey'nin demokratik eğitim anlayışının temelini oluşturan etkin öğrenme kavramı kapsamında öğrencinin öğrenme yaşantılarına katılarak kendi kendine öğrenmesini sürdürmesi beklenmektedir. Bu bağlamda özellikle okulöncesi ve ilköğretim öğrencilerine yönelik olarak kendi kendine öğrenme becerileri saptanmalı ve saptanan bu becerilerin öğrencilere kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır,
- Dewey'nin savunduğu etkin öğrenme bağlamında sanal sınıflar ve sanal öğrenme çevresi, çevrimiçi öğrenme gibi uzaktan eğitim uygulamalarının etkililiği araştırılmalıdır,
- Öğrenci merkezli öğrenme uygulamalarının gerçekleştirilmesi sürecinde demokratik öğrenme anlayışı temel alınarak öğrencilerin sınıfta ve okulda demokrasi, hak ve özgürlükler kavramlarını içselleştirmesi sağlanmalıdır,
- Dewey'nin Okul –Toplum İlişkisi Modeli tüm eğitim düzeyleri için geçerli bir model özellikle; okul-aile, okul-bahçe-park-okulun yakın çevresi, okul-iş yaşamı bağlantılarının kurulmasına yönelik okulların sorumluluk ve işlevlerini inceleyecek yeni çalışmalar yapılmalıdır,
- Eğitim programlarının tasarlanmasında ve uygulanmasında demokratik eğitim anlayışının ilkeleri dikkate alınmalıdır,
- Dewey'nin kuram ve uygulamanın bütünleştirilmesine yönelik görüşleri daha detaylı incelenmelidir,
- Dewey'nin savunduğu etkin öğrenme modeli, esnek, probleme dayalı öğrenme ve durumsal öğrenmenin etkililiğine yönelik araştırmalar gerçekleştirilmelidir.

Kaynakça

- Ata, B. (2001). 1924 Türk basını ışığında Amerikalı eğitimci John Dewey'in Türkiye seyahati. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (3), 193-207.
- Başaran, İ.E. (1996). *Eğitime giriş*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Brubacher, J.S. (1962). *Modern philosophies of education*. New York: McGraw-Hill Book.
- Çakır, T. (2006). John Dewey'in eğitim felsefesi bağlamında eğitim hakkı ve günümüz eğitim sistemine eleştirel bir bakış. *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 6, 30- 36.
- Çüçen, A. K. (2001). *Bilgi felsefesi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Dewey, J. (1897). *My pedagogic creed*. <http://dewey.pragmatism.org/creed.html> adresinden 18 Mayıs 2010 tarihinde alınmıştır.
- Dewey, J. (1907). *School and society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dewey, J. (1922). *Human nature and conduct: An introduction to social psychology*. New York: The Modern Library.
- Dewey, J. (1929). *Experience and nature*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Dewey, J. (1957). *Düşüncenin terbiyesi*. İstanbul: İstanbul Muallimler Cemiyeti Yayınları (Çev. Ovide Declroly, Orhan Etker, Baha Arıkan).
- Dewey, J. (1958). *Philosophy of education (Problems Of Men)*. USA: New Students Outline Series.
- Dewey, J. (1984). *The quest for certainty: A study of the relation of knowledge and action*. New York: Minton, Balch and Co. içinde The Later Works, Volume 4, with an introduction by Steven Tolmin. Carbondale. Southern Illinois University Press.

- Dewey, J. (1987). *Özgürlük ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitapevi. (Çev. Vedat Günyol).
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve eğitim: Eğitim felsefesine giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Fakültesi Yayınları. (Çev. Tahsin Yılmaz).
- Dewey, J. (1997). *Experience and education*. USA: Touchstone Press.
- Goldstein, H. (1984). *Social learning and change: A cognitive approach to human services*. New York: Tavistock Publications.
- Guttek, G. L. (2001). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. Ankara: Ütopya Yayınları. (Çev. Nesrin Kale)
- Güzey, C. (2002). Felsefe ve eğitim. *Felsefelogos*, 10 (2).
- Kansu, N. A. (1952). *Pedagoji tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Mayer, F. (1992). *Yirminci asırda felsefe*. İstanbul: Dergh Yayınları. (Çev. Vahap Mutal).
- Öztürk, M. (2008). *John Dewey'in eğitim felsefesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Power, E. (1982). *Philosophy of education*. Prentice Hall.
- Rorty, R. (2006). *Felsefe ve doğanın aynası*. İstanbul: Paradigma Yayınları. (Çev. Funda Günsoy Kaya).
- Shook, J.R. (2003). *Amerikan pragmatizminin öncüleri*. İstanbul: Üniversite Kitapevi. (Çev. Celal Türer).
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı düşünce*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Talisse, R. B. (2000). *On Dewey the reconstruction of philosophy*. New York: Wadsworth.
- Ünver, G. (2003). *Yansıtıcı düşünme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Westbrook, R.B. (1993). John Dewey. *Prospects*, 23, 277-291.